Gnosjö och Hillerstorps tätorter

Kulturhistorisk inventering och karaktärisering,
Gnosjö och Kävsjö socken i Gnosjö kommun, Jönköpings län

Rebecca Curling

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
BYGGNADSVÅRDSRAPPORT 2026:07

JÖNKÖPINGS LÄNS
MUSEUM

Gnosjö och Hillerstorps tätorter

Kulturhistorisk inventering och karaktärisering,
Gnosjö och Kävsjö socken i Gnosjö kommun, Jönköpings län

Rebecca Curling

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
BYGGNADSVÅRDSRAPPORT 2026:07

JÖNKÖPINGS LÄNS
MUSEUM

Jönköpings läns museums dnr: 2026-041

Rapport och foto: Rebecca Curling
Grafisk mall: Anders Gutehall, Visuell Arkeologi
Distribution: Digital pdf

Jönköpings läns museum
Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jonkopingslansmuseum.se

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr I2018/00079.

© Jönköpings läns museum 2026

Innehåll

Inledning ... 5
- Avgränsningar ... 5
- Metod ... 6
- Rapportens upplägg ... 6

Om lagstiftning och kulturhistorisk värdering ... 7
- Lagstiftning ... 7
  - Plan- och bygglagen – PBL ... 7
  - Kulturmiljölagen – KML ... 7
  - Miljöbalken – MB ... 8
- Definition av kulturmiljövärden ... 8
  - Dokumentvärden ... 8
  - Upplevelsevärden ... 8
  - Förstärkande, övergripande motiv ... 10
  - Karaktärsdrag ... 11
  - Klassning av kulturhistoriska värden ... 11

Beskrivning och analys för respektive område ... 12

Delområde centrala Gnosjö kring järnvägen ... 13
- Områdesbeskrivning ... 13
- Områdeshistorik ... 14
- Kulturhistorisk motivering ... 20
  - Viktiga karaktärsdrag för det kulturhistoriska värdet ... 21
  - Att tänka på ... 22

Delområde Gnosjö, miljön närmast kyrkan ... 23
- Områdesbeskrivning ... 23
- Områdeshistorik ... 23
- Kulturhistorisk motivering ... 26
  - Viktiga karaktärsdrag för det kulturhistoriska värdet ... 27
  - Att tänka på ... 27

Delområde centrala Hillerstorp ... 29
- Områdesbeskrivning ... 29
- Områdeshistorik ... 30
- Kulturhistorisk motivering ... 34
  - Viktiga karaktärsdrag för det kulturhistoriska värdet ... 34
  - Att tänka på ... 35

Administrativa uppgifter ... 36

Referenser ... 37
- Arkiv ... 37
- Kartmaterial ... 37
- Referenser på webben ... 37
- Tryckta källor och litteratur ... 37

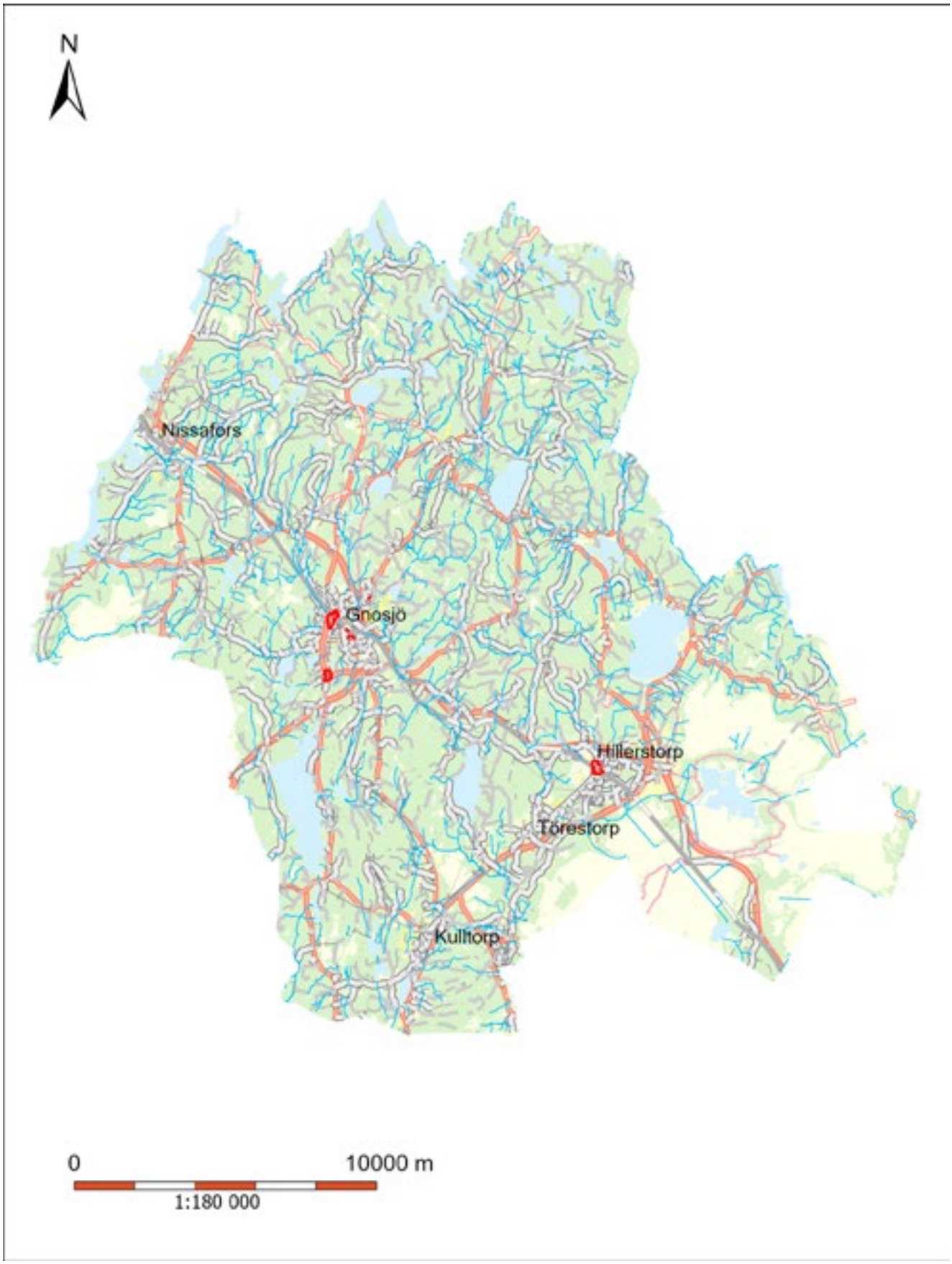

Utdrag ur digitala fastighetskartan. De röda markeringarna anger de områden som berörts av föreliggande projekt. Skala 1:180 000.

Inledning

På uppdrag av Samhällsbyggnadsförvaltningen i Gnosjö kommun har Jönköpings läns museum utfört byggnadsinventering och karaktärisering av tre bebyggelseområden inom Gnosjö respektive Hillerstorps tätorter samt därutöver byggnadsinventering av ytterligare tre områden i Gnosjö tätort. Fältarbetet genomfördes i maj och juni 2026 och rapporten färdigställdes i augusti 2026.

Rapporten är ett kunskapsunderlag som är tänkt vara till hjälp och vägledning vid bevarande och utveckling av de aktuella tätorterna. Arbetet tar sin utgångspunkt i den genomförda inventeringen i fält och genomgång av bygglovshandlingar och andra arkiv samt litteraturstudier.

Parallellt med rapportarbetet har också en bebyggelseinventering genomförts. De byggnader som bedömts vara värdefulla från kulturhistorisk synpunkt, har registrerats i webb-baserad applikation som utvecklats av Länsstyrelsen i Jönköpings län. Resultatet av denna inventering presenteras som bilder i rapporten och levereras även som ett digitalt GIS-skikt.

Utredningsarbetet har utförts av byggnadsantikvarie Rebecca Curling och granskats av byggnadsantikvarie Veronica Olofsson.

Hylténs Metallvarufabrik är en av Gnosjö kommuns mest kända kulturmiljöer och även kommunens enda byggnadsminne. Byggnaderna ligger dock utanför det område som omfattats av inventeringsarbetet.

Avgränsningar

De områden som omfattats av projektet har identifierats och geografiskt avgränsats av Gnosjö kommun. Karaktäriseringsarbetet har avsett tre bebyggelseområden, två inom Gnosjö tätort och ett inom Hillerstorps tätort. I Gnosjö utgör det ena området ett centralt beläget bebyggelseområde söder respektive norr om järnvägen och det andra ett område strax nordost om Gnosjö kyrka. I Hillerstorp är det ett centralt beläget bebyggelseområde i anslutning till järnvägen. De geografiska avgränsningarna har i vissa fall upplevts något för snäva för att ge området ett historiskt sammanhang. I de fall där det ur kulturhistorisk synpunkt varit motiverat har därför även närliggande områden eller byggnaderna omnämnts i områdesbeskrivningarna. Avgränsningarna framgår av kartorna för respektive område.

Inom ovan nämnda områden samt för ytterligare tre mindre bebyggelseområden inom Gnosjö tätort har en byggnadsinventering utförts. Områdena har avgränsats av kommunen. I de fall då kulturhistoriska värden identifierats hos bebyggelse i direkt anslutning till området har även denna medtagits. De inventerade byggnaderna och miljöernas tidsmässiga avgränsning är vid. I princip har ingen hitre tidsgräns definierats, men eftersom det är vanskligt att bedöma huruvida sentida bebyggelse har ett kulturhistoriskt värde har få byggnader uppförda efter 1970-talet tagits med i inventeringen.

Metod

De byggnader som bedömts som värdefulla från kulturhistorisk synpunkt, har registrerats i en webb-baserad applikation utvecklad av Länsstyrelsen i Jönköpings län. Bedömning och fotografering har skett från gatan. I vissa fall har byggnaderna varit svåra att såväl besiktiga som fotografera och därmed även att göra en korrekt bedömning. Byggnaderna redovisas genom en prick i kartan, där prickens färg anger klassificeringen. Enligt önskemål från kommunen har samtliga enskilda byggnader med kulturhistoriska värden registrerats.

Rapportens upplägg

Denna rapport inleds med en beskrivning av inventeringens förutsättningar med avgränsningar samt definitioner och beskrivning av grunderna för bedömningen av kulturhistoriska värden. Därefter redogörs för den lagstiftning som reglerar skydd och säkerställande av bebyggelsen. Sedan följer ett avsnitt som beskriver klassningssystemet som används i den digitala inventeringen. Slutligen följer en redogörelse för inventeringens resultat.

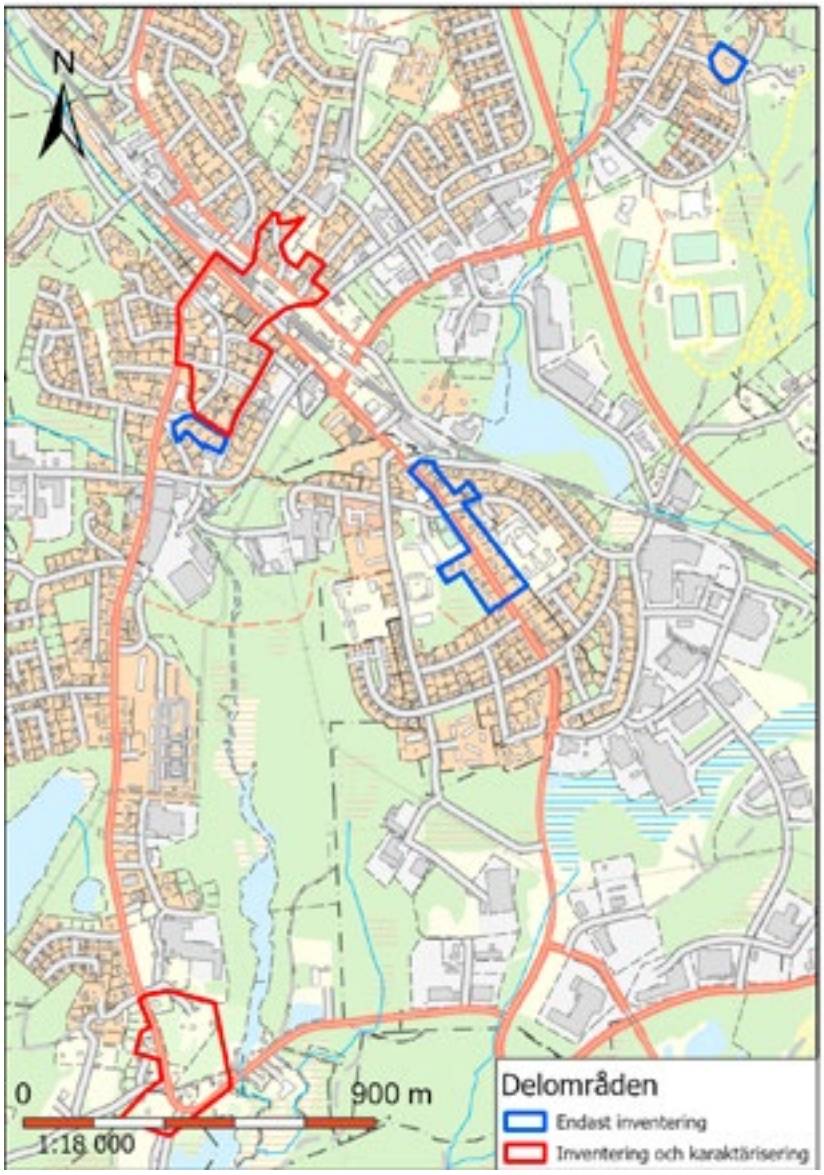

Karta över Gnosjö tätort där de olika delområdena är markerade. De områden som både har inventerats och karaktäriserats är markerade med röd linje och de områden där det endast utförts byggnadsinventering är markerade med blå linje.

Om lagstiftning och kulturhistorisk värdering

Lagstiftning

Inom kulturmiljöområdet är det framförallt tre olika lagar som reglerar den enskildes och samhällets rättigheter och skyldigheter – det är PBL, KML och Miljöbalken.

Plan- och bygglagen – PBL

Plan- och bygglagen (PBL) är den lag som kommunerna har att förhålla sig till vad gäller planering och lovgivning. Vikten av att ta hänsyn till kulturvärden betonas generellt (2 kap 3, 4, 6 §§), i översikts- och detaljplaner samt områdesbestämmelser (3 kap 4, 5 §§ och 4 kap 2, 16, 42 §§) och vad gäller kraven på byggnadsverk m.m. (8 kap) samt i lov (9 kap). Vid tillämpningen av lagen gäller att byggnadsnämnden ska göra en avvägning mellan enskilda och allmänna intressen.

Underhåll

Generellt gäller att byggnadsverk skall underhållas och hållas i vårdat skick. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och till byggnadens kulturhistoriska värden (PBL 8 kap 14 §). Om en fastighetsägare inte underhåller sina byggnader har byggnadsnämnden möjlighet att ingripa (11 kap 19 §).

Ändring

Ändringar av en byggnad ska alltid utföras varsamt så att hänsyn tas till byggnadens karaktärsdrag och kulturhistoriska värden (PBL 8 kap 17 §).

Vid ändring får de tekniska egenskapskraven (som omnämns i 8 kap 1, 4 §§) anpassas och avsteg från dem får göras med hänsyn till byggnadens förutsättningar och kulturhistoriska värden.

Förvanskning

Lagstiftningen omfattar även ett förvanskningsförbud. En byggnad eller ett bebyggelseområde som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §).

Rivning

En byggnad som är värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte rivas (PBL 9 kap 34 §). 10

Bygglov

Om någon planerar att bygga till eller på annat sätt ändra en byggnad kan det vara aktuellt att ansöka om bygglov. En av flera förutsättningar för att bygglov ska kunna ges är att såväl byggnadens som platsens kulturvärden tas tillvara. Inom detaljplanerat område ska bygglov exempelvis sökas om ”byggnaden byter färg, fasadbeklädnad eller taktäckningsmaterial eller byggnadens yttre utseende avsevärt påverkas på annat sätt” (PBL 9 kap 2 §). Flera av de bygglovsbefriade åtgärder som finns för en- och tvåbostadshus, gäller inte för byggnader eller bebyggelseområden med kulturhistoriska värden. Eftersom regelverket är komplicerat är det bäst att kontakta kommunen för att få reda på om bygglov krävs.

Kulturmiljölagen – KML

Kulturmiljölagen slår i sitt första kapitel fast att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön och att ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn mot

kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Lagen omfattar i sina följande kapitel sedan bland annat fornminnen, ortnamn, byggnadsminnen, kyrkor och kyrkogårdar specifikt.

Fornlämningar har ett generellt skydd. Det gäller exempelvis gravfält och fossil åkermark.

Byggnadsminnen fastställs efter beslut av länsstyrelsen och omfattas av för byggnaden relevanta skyddsbestämmelser. I nuläget finns ett byggnadsminne i Gnosjö kommun, Hylténs Metallvarufabrik.

Samtliga kyrkor inom Svenska kyrkan uppförda före 1940 har ett generellt skydd, vilket innebär att församlingen/samfälligheten söker tillstånd hos länsstyrelsen för att genomföra förändringar. Även modernare kyrkor kan få ett utökat skydd efter särskilt beslut.

Inom kommunal planering är det kanske framförallt fornlämningar och ortnamn som kommunen har särskilt ansvar att beakta.

Miljöbalken – MB

Miljöbalken reglerar resursfrågor och betonar också vikten av att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas. Begreppet riksintressen regleras inom miljöbalken. Områden kan exempelvis vara av riksintresse för kulturmiljövården och då är det respektive kommun som skall redogöra för länsstyrelsen hur varje riksintresse ska tillgodoses. Töllstorp är det enda riksintresset för kulturmiljövården inom kommunen.

Definition av kulturmiljövärden

Vad gäller bebyggelse har Riksantikvarieämbetet gjort en definition av vad detta innebär: Kulturhistoriskt värde

> avser de möjligheter materiella och immateriella företeelser kan ge vad gäller att inhämta och förmedla kunskaper om och förståelse av olika skeenden och sammanhang – samt därigenom människors livsvillkor i skilda tider, inklusive de förhållanden som råder idag.

Enkelt uttryckt kan exempelvis en byggnad sägas ha ett kulturhistoriskt värde om den kan ge betraktaren kunskap och upplevelser av bland annat historia. Den kulturhistoriska värderingen i aktuell rapport utgår från en värderingsmodell utarbetat av Riksantikvarieämbetet, vilken beskrivs i boken ”Kulturhistorisk värdering av bebyggelse” av Axel Unnerbäck. Enligt denna modell bygger det kulturhistoriska värdet på dokumentvärden och upplevelsevärden samt förstärkande motiv.

Dokumentvärden

Med dokumentvärde menas faktiska egenskaper som byggnader har. Detta är värden som kan beskrivas objektivt, kanske i vissa fall mätas och jämföras med andra byggnader. Dokumentvärdet inbegriper historiska egenskaper inom en rad områden, det kan vara; byggnadshistoriskt, byggnadsteknikhistoriskt, arkitekturhistoriskt, samhällshistoriskt, socialhistoriskt, personhistoriskt eller till exempel teknikhistoriskt.

Upplevelsevärden

Utöver dessa faktiska värden finns också upplevelsevärden. Det är subjektiva värden som är svårare att mäta och kvantifiera då de utgår från värderingar. Arkitektoniska och konstnärliga värden är välkända begrepp som kanske inte kräver någon speciell förklaring. Med patina avses att byggnaden genom sitt skick kan förmedla en tidsdimension och ge upp-

Flera orter i Gnosjö kommun har järnvägens etablering och läget för stationshållplatsen varit avgörande för utvecklingen. Här ses byggandet av järnvägssträckningen Alvesta - Borås (BAJ) som drogs genom både Gnosjö och Hillerstorp 1902. Grävarbetet var särskilt ansträngande i Gnosjötrakten med sin kuperade terräng. Bild: Jönköpings läns museum.

levelsen av en långvarig användning. En gammal fönsterbåge med blåst glas och väderbitna karmar där flera olika färgskikt kan anas illustrerar åldrandet på ett mycket konkret sätt. Avlägsnas patinan återstår bara den objektiva upplysning som byggnaden ger om sin tillkomsttid och skick idag, dess egen berättelse om mellanliggande tiders användning går förlorad. Gränsen mellan patina och rent slitage och direkta skador är ofta otydlig och kan vara svår att uppfatta.

Med miljöskapande värde avses en byggnads betydelse för miljön som helhet.

Identitetsvärdet står för det som gör att vi känner trygghet, samhörighet och hemkänsla i miljön. Detta är i första hand ett socialt värde där de kulturhistoriska aspekterna ingår mer eller mindre framträdande. Byggnaderna i sig behöver inte vara märkvärdiga, för att ha detta värde. Som kommande utifrån kan det vara svårt att uppfatta den här typen av värden som i mycket handlar om det bekanta och vardagliga men också igenkännbara.

I kontinuitetsvärdet ligger en tidsaspekt, att en plats eller ett område har använts för en viss sorts verksamhet under lång tid.

Med traditionsvärde kan avses speciella tilldragelser som kan förknippas med en särskild byggnad eller plats, eller en byggnads betydelse som bärare av en tradition. Det lilla missionshuset med anspråkslöst yttre kan ha spelat en stor roll i bygdens historia och därmed vara en viktig traditionsbärare.

Symbolvärdet är relativt lättförståeligt och ofta tydligt. En byggnad kan vara en symbol för en ort, en stad, ett begrepp eller en samhällsfunktion.

Ibland är symbolfunktionen avsedd, som när en ort bygger ett höghus för att sätta staden på kartan. I andra fall kan byggnaden i efterhand ha

Gnosjö kommun med tätorterna Gnosjö och Hillerstorp har en lång historia som framstående industriorter. Framväxten av industrierna har starkt präglat de båda samhällena där såväl större som mindre industrianläggningar ligger sida vid sida med småhusbebyggelse och direktörsvillor. I bild ses Hillerstorps Metallverk, under flera årtionden den största industrin i Hillerstorp. Fabriksanläggningen har både symboliska och personhistoriska värden.

fått en symbolroll. Fabriksskorstenen reser sig som ett synligt tecken på industriell framgång och teknisk utveckling, men kan även förknippas med armod och tunga arbetsförhållanden. Kyrkan mitt i byn och kyrktornet markerar religiösa och kulturella värden, men står också som en symbol för sin bygd.

Förstärkande, övergripande motiv

Till dessa värden kan man sedan lägga förstärkande övergripande motiv. En byggnads värde har traditionellt varit starkt förknippad med dess bevarandetillstånd. Ett hus i originalskick eller med få förändringar från dess uppförandetid, har nästan alltid klassats högre än en byggnad som genomgått ett antal utvecklingsskeden. I dessa sammanhang brukar man tala om autenticitet och äkthet som just förstärkande motiv.

En byggnad i originalskick berättar om byggnadsskicket vid tillblivelsetiden, vilka färgsättningar som var populära och andra ofta modebetonade drag. En byggnad i originalskick kan därför ofta också ha ett pedagogiskt värde, genom dess tydlighet, vilken gör den relativt lätt att läsa och förstå. Detta kan gälla en byggnad i sig men också i dess sociala och ekonomiska sammanhang. Kring en herrgårdsmiljö är de ibland mycket enkla byggnader som har skapat förutsättningarna för välståndet viktiga för att kunna förstå det ekonomiska överflöd som herrgården speglar.

Kvalitet i detta sammanhang inbegriper flera olika egenskaper, från ett rent hantverksutförande till mera estetiska aspekter, där man ser skönheten i en väl uttänkt konstruktion, noggrant utformade detaljer, väl valda material och ett skickligt utfört hantverk. I en medveten arkitektonisk gestaltning finns kvalitetsbegreppet ofta inbyggt, omsorgen om detaljerna och goda och anpassade material är till exempel egenskaper som brukar förknippas med god arkitektur. Detta knyter samman det konstnärligt-arkitektoniska värdet med det mera jordnära kvalitetsbegreppet som ligger i hållbarhet, slitstyrka och funktionsduglighet.

Sällsynthet är ytterligare ett så kallat förstärkande motiv. Om en byggnad visar sig vara ensam i sitt slag blir bedömningen givetvis en annan än om den är en i raden. Sällsyntheten har ofta av naturliga skäl förknippats med hög ålder, men kan också vara relevant på yngre byggnader utifrån att dessa kan vara unika i sitt slag till exempel vad gäller byggnadsteknik eller industriell process.

I motsats till sällsyntheten står representativitet. Med det representativa menas ofta det som är typiskt för en trakt, socken eller landskap. Det kan även avse näring eller ett socialt skick. Det kan gälla byggnadens utformning, typ av byggnad, val av byggnadsmaterial etc. Bedömningen av det sällsynta och representativa varierar utifrån olika perspektiv; nationellt, regionalt och lokalt.

Med en tidigare fokusering på sällsyntheten och det högkvalitativa har ofta mycket av det representativa gått förlorat. Utedass och andra enkla

uthus som var regel i en tidsepok, är idag mer än sällsynta då de inte har tillmätts tillräckligt värde för att bevaras till eftervärlden.

Karaktärsdrag

En byggnads och ett bebyggelseområdes karaktärsdrag är en hänvisning till plan- och bygglagens (PBL) 2 kap. 6 § som anger att hänsyn ska tas till karaktärsdrag för att värna bebyggelsens kulturhistoriska värden. Vidare anges i 8 kap. 17 § att ändring av en byggnad skall göras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tillvaratar dess värden. En kulturhistorisk karaktärisering syftar till att ange vilka karaktärsdrag och egenskaper som skapar de kvaliteter som man önskar värna. Utifrån det är det sedan möjligt att bedöma vilka tillägg och ändringar som är möjliga att göra utan att skada de grundläggande värdena och den kulturhistoriska läsbarheten. Som utgångspunkt för karaktäriseringen har Boverkets ”Checklista karaktärsdrag” använts.

Klassning av kulturhistoriska värden

Man kan inte bara fråga sig om en byggnad eller bebyggelsemiljö har ett kulturhistoriskt värde, utan också i vilken grad. Att en byggnad har ett högre kulturhistoriskt värde än en annan kan vara självklart, men genom en antikvarisk analys och ett ändamålsenligt graderingssystem kan man tydligare precisera olika nivåer vad gäller kulturhistoriskt värde.

I föreliggande utredning är utgångspunkten ett system med klassning i fem olika kategorier, vilket utarbetats av Länsstyrelsen i Jönköpings län. De fem olika kategorierna relaterar till kulturmiljölagen och plan- och bygglagen, se faktaruta här intill.

Klass 1–4 innebär att byggnaden eller bebyggelsemiljön har sådana kulturhistoriska värden att de skall vägas in som ett allmänt intresse, exempel vid bygglovshandläggning.

Klass 1 innebär att byggnaden eller anläggningen skyddats i enlighet med kulturmiljölagen.

Klass 2 är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt och den får därför inte förvanskas, enligt PBL 8 kap 13 §. Detta ställer tämligen höga krav på det kulturhistoriska värdet. Byggnader som har dessa särskilda värden bör skyddas i detaljplan.

Klass 3 omfattar byggnader som har ett visst värde från kulturhistorisk synpunkt och detta innebär att ändring och flyttning av en sådan byggnad kräver att åtgärderna utförs på ett varsamt sätt så att man tar hänsyn till de historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värdena, allt enligt PBL 8 kap 17 §. Dessa byggnader bör skyddas genom varsamhetsbestämmelser i områdesbestämmelser eller detaljplan.

Klass 4 kan sägas omfatta byggnader som har ett allmänt bebyggelsevärde. Detta innebär också att ändring och flyttning av en sådan byggnad kräver att åtgärderna utförs på ett varsamt sätt så att man tar hänsyn till de historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värdena enligt PBL 8 kap 17 §.

Slutligen är byggnader inom **klass 5** sådana som knappast har några kulturhistoriska värden och där man från samhällsplaneringssynpunkt inte behöver ta hänsyn till några sådana värden.

I den genomförda inventeringen har klasserna 2–4 använts i inmatningen i appen. Klass 1 har inte varit relevant då det inte finns några byggnader skyddade enligt kulturmiljölagen inom det aktuella området och klass 5 har uteslutits för att spara tid i genomförandet

UTREDNINGENS GRADERING
Fem olika klasser

Klass 1, Byggnadsminne, skyddade kyrkor
Avser byggnader som förklarats som byggnadsminnen enligt kulturmiljölagen.

Klass 2, Förvanskningsförbud
Avser särskilt värdefull bebyggelse som bör skyddas genom skyddsbestämmelse (q) i detaljplan eller områdesbestämmelser. Byggnaden får inte heller förvanskas vid förändring av eller i anslutning till den.

Klass 3, Högre allmänt bebyggelsevärde
Avser byggnader som har ett visst värde och som bör skyddas genom varsamhetsbestämmelser i detaljplan eller områdesbestämmelser. Värdebärande element bör hanteras varsamt vid förändringar i eller i anslutning till byggnaden.

Klass 4, Allmänt bebyggelsevärde
Avser de generella krav på hänsyn till en byggnads kulturhistoriska värden som gäller för all bebyggelse och oavsett om en åtgärd kräver bygglov.

Klass 5, Avskrivs
Avser bebyggelse som saknar kulturhistoriska värden som man behöver ta hänsyn till.

Graderingen har utarbetats av Länsstyrelsen i Jönköpings län.

Beskrivning och analys för respektive område

Nedan följer beskrivningar för respektive område. Varje beskrivning inleds med en karta där avgränsningen för det inventerade området redovisas, liksom de enskilda byggnader som värderats. Texten inleds med en övergripande beskrivning av området, följt av en kort historik om områdets fysiska utveckling. Därefter följer en kulturhistorisk motivering där områdets kulturhistoriska värden förtydligas samt en punktlista över betydelsefulla karaktärsdrag för det kulturhistoriska värdet. Vidare finns en punktlista där områdets nuvarande skyddsstatus förtydligas samt med rekommendationer för förhållningssätt vid framtida åtgärder. Avslutningsvis presenteras ett urval av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen inom området med bild och en kort beskrivande text.

Centrala Gnosjö utgör ett av de delområden som omfattas av rapporten.

Delområde centrala Gnosjö kring järnvägen

Områdesbeskrivning

Samhället Gnosjö ligger i västra delen av Jönköpings län, i ett småkuperat och skogsdominerat landskap präglat av sjöar, mossmarker och mindre dalgångar. Tätorten är uppväxt kring järnvägen Borås – Alvesta (BAJ). Det aktuella området genomskärs av järnvägen och den parallellt belägna Järnvägsgatan. Området sträcker sig mot norr upp mot det kuperade området kring Parkgatan. I söder sträcker det sig utmed delar av Köpmansgatan intill korsningen till Storgatan, vidare upp på höjderna av Bergvägen ned till Hemmansgatan, Regeringsgatan och Bankgatan.

Området norr om järnvägen präglas främst av äldre, tämligen väl bevarade trävillor med tillhörande uthus och lillstugor från 1900-talets första decennier. I närområdet finns flera industrier men inom det nu aktuella området återfinns enbart en tidigare järnaffär och speceriaffär, vilken uppfördes vid mitten av 1900-talet. Byggnaden ägs idag av Gnosjö kommun och har i stort en förändrad karaktär till följd av sentida om- och tillbyggnader.

Områdets centrala delar utgörs av järnvägen med tillhörande stationshus. Söder om stationshuset breder blandad centrumbebyggelse från tidigt av 1900-tal till det sena 1900-talets mer storskaliga bebyggelse i form av Gnosjö bibliotek, Swedbankhuset och nuvarande ICA. Den tidiga centrumbebyggelsen är främst belägen i närheten av stationsområdet. Här återfinns på Storgatan byggnaden Tre Liljor uppförd 1906 i vilken café- och affärsverksamhet bedrivits kontinuerligt. I nära anslutning mittemot

Järnvägsgatan leder genom samhället. I bakgrunden stationshuset.

Det kuperade området kring Parkgatan med vy över hela det forna Hallabo.

Karta över det aktuella området i centrala Gnosjö. Punkterna redovisar de byggnader som bedömts ha kulturhistoriska värden.

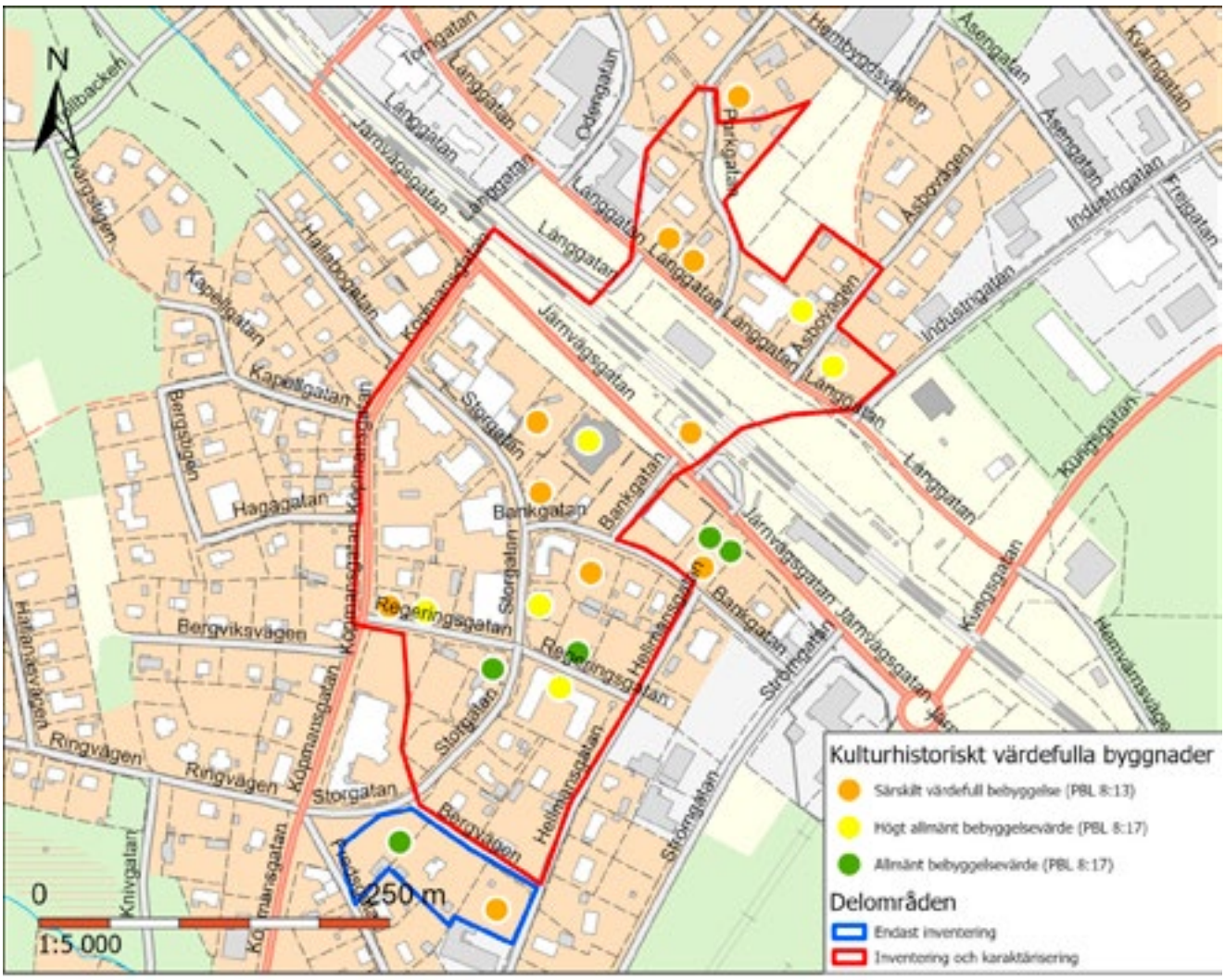

Skifteskarta från 1815. Inom cirkeln ses den plats där Gnosjö stationssamhälle kom att växa fram. Tidigare låg där Hallbogård. På kartan ses Anderstorpsvägen löpa förbi Hallabogård ner till det tidigare sockencentrat, vilket är beläget strax utanför kartbilden, genom området med äldre bybebyggelse, parallellt med Gåröström.

Vänhem är en av de äldsta kvarvarande byggnaderna inom området.

Affärsfastighet från 1950-talet med ännu bevarad karaktär, Gårö 1:335.

Hotellplan finns Vänhem från 1921 i vilket posten inrymde sitt kontor fram till det flyttades till det nya kommunalhuset 1952. Längs med Storgatan finns även en del bebyggelse uppförd som affärsfastigheter under 1950-talet och i dess närhet det samtida kommunhuset. Centrumbebyggelsen omges av äldre småskalig villabebyggelse från det tidiga 1900-talet, varav majoriteten har en förändrad karaktär till följd av sentida ombyggnationer. I centrum har tre större fastigheter uppförts under 2000-talet, Tappershuset i korsningen Storgatan och Bankgatan samt flerbostadshus i korsningen Köpmansgatan och Storgatan.

Områdeshistorik

Gnosjö samhälle har växt fram på de marker som tidigare tillhörde hemmanet Hallabo. Innan järnvägen drogs fram bestod dessa delar av Gnosjö endast av torpen Stora och Lilla Hallabo samt Gunnarsbygget. Resten av området var till största delen bevuxen med skog. På generalstabskartan från 1886 ses det lilla klustret med torp och i övrigt är den äldsta kvarvarande strukturen den större vägsträckningen, gamla Anderstorpsvägen, som löper från Anderstorp, förbi Gnosjö kyrka och Gårö beläget längs med Gåröström och förbi Hallabo vidare norrut. Gnosjö sockencentrum var vid denna tid

Flygbild över Gnosjö stationssamhälle 1935. Inom cirkeln ses stationshuset. Framför stationen ligger den gamla banken vilken senare flyttas till Järnvägsgatan 76. Huset bredvid banken är det gamla hotellet, nuvarande Hotellplan. I bild ses även den äldre vägstrukturen med Köpmansgatan som övergår i Anderstorpsvägen och Storgatan med sin mjuka kurvatur.

belägen omkring kyrkan men i och med järnvägens framdragande började tätare bebyggelse kring stationssamhället växa fram.

1902 drogs järnvägen Borås – Alvesta fram genom området. Stationsplats med stationsbyggnad förlades på Hallabos marker och i samband med det behövde till gården tillhörande bostadshuset samt övriga uthus rivas och flyttas. Vid samma tid som stationshuset uppfördes flera byggnader av olika slag invid järnvägen, så som vattentorn, godsmagasin, läskedryckkiosk och avträde. Ett tydligt tecken för det nya stationssamhällets framväxt var flytten av postkontoret från Hyltan, beläget invid det tidigare sockencentrat till att förläggas i det nya stationshuset. Av den tidiga bebyggelsen i stationsområdet kvarstår idag endast stationshuset. Söder om stationen tog bebyggelsen också fart, hantverkare och handelsmän etablerade sig och lät uppföra bostadshus och verksamhetslokaler.

Den småindustri som präglat Gnosjöområdet allt sedan sent 1700-tal, kom i och med järnvägen att expandera och vidareutvecklas främst inom metallindustri samt trä- och sågindustrier. Järnvägen gav förutsättningar till fler industrier att etablera sig i Gnosjö utöver de tre större industrier som redan fanns: Häryds bruk, anlagt 1864, J E Hylténs Metallvarufabrik, startad 1874 och Bårebo Metallvarufabrik, som startade sin verksamhet 1883. De tidiga industrierna låg alla flera kilometer från den nyetablerade stationen. I området norr om järnvägen etableras även Bobinfabriken samma år som järnvägen öppnade. Bobinfabriken revs under 1970-talet för att ge plats för den nuvarande missionskyrkan.

Norr om järnvägen uppkom under tidigt 1900-tal flertalet representativa villor upp på de terrasformade höjderna med utsikt över det forna Hallabo, nuvarande Gnosjö stationssamhälle. Ett av de kvarvarande husen utmed Långgatan är Enhult (Töllstorp 1:309) byggt 1905 som bostadsfastighet

Rakt fram ses stationshuset, till vänster det ombyggda hotellet invid nuvarande hotellplan och till höger Göteborgs handelsbank .

Den byggnad som tidigare inrymde Göteborgs handelsbank och som på 1960-talet flyttades till fastigheten Hornabo 1:125 utmed Järnvägsgatan.

till fabrikören Emil Johansson, som samma år startade Gnosjö Bleck- och Plåtslageri. Huset har idag en mycket förändrad karaktär till följd av sentida ombyggnationer. Ett annat är Aspkullen (Töllstorp 1:58) byggt 1904 av Amerikautvandrarna Sven och Amanda Svensson som bostad åt sig själva samt som uthyrningslägenhet. Hushållet bedrev jordbruk vid sidan av att Sven arbetade vid Bobinfabriken. Huset är ett av de få äldre husen i samhället som bevarats i ursprungligt skick. Bostadshuset Karlslund (Töllstorp 1:207) byggdes 1907 av metallarbetaren Alfred Karlsson. Byggnaden har i stort en förändrad karaktär till följd av sentida om- och tillbyggnader, men en uthusbyggnad på tomtens baksida har mycket av sin ursprungliga karaktär bevarad. Solhem (Töllstorp 1:106) byggdes 1924 av Per och Hilda Svensson och tillsammans med dem bodde flera hyresgäster. Björkhaga (Töllstorp 1:33) byggdes 1906 av Gustaf Adolf Holmgren och i bostaden fanns även flertalet hyresgäster. Hyresgäst från 1918 var ingenjören Johan Efraim Svensson som 1923 startade G A Holmgrens Metallfabrik. Nya ägare blev sedan Oscar och Rut Uhnér, även de initiativtagare till ett Metallgjuteri; Hallabo Metallgjuteri startat 1907. 1935 startade ett bageri i fastighetens lillstuga, vilken idag är renoverad och omgjord till St. Agnes kapell. Bostadshuset Skogsblomman (Töllstorp 1:49) byggdes på en höjd ovanför missionskyrkan 1908 av ordförande i missionsförsamlingen Gustav Sjöstrand. Byggnaden har i stort en förändrad karaktär till följd av sentida

Järnvägsstationen 1909. Till höger om stationen ses Göteborgs handelsbank samt det gamla hotellet.

Stationshuset idag. Till vänster i bild ligger Hotellplan.

om- och tillbyggnader. På Parkgatan 12 (Töllstorp 1:103) invid Skogsblomman återfinns ett mycket väl bevarat äldre bostadshus från samma tid.

I området norr om järnvägen fanns tidigare även det första missionshuset byggt 1906, Sionsberg – numera rivet. Vid mitten av 1950-talet ansågs missionskyrkans lokaler vara för små och nytt missionshus uppfördes mitt för affären Bäckadal på andra sidan järnvägen. Den nya missionskyrkan stod färdig 1956.

I området söder om stationshuset byggdes flera byggnader med handel- och bostadsfunktioner. Marielund byggs 1905 snett framför stationsbyggnaden, där inrättas den första telefonväxeln i Gnosjö och 1909 omvandlas det till ett mindre hotell. Byggnaden finns inte längre kvar men fastigheten Gårö 1:21, idag parkeringsplats, heter fortfarande hotellplan. Bredvid hotellet byggdes det första bankkontoret 1905 (Gårö 6:1), Jönköpings Handelsbank vilken 1907 övergick i Göteborgs Handelsbanks ägo. När Handelsbanken behövde större flyttades det dåvarande bankhuset till Järnvägsgatan 76B och på dess gamla plats uppfördes ett nytt bankhus som stod färdigt 1965. Gatan utanför heter fortfarande Bankgatan och på den första stadsplanen från 1932 heter kvarteret Bankmannen.

Parkgatan sträcker sig utefter ett höjdläge. Här återfinns flera äldre villor från det förra sekelskiftet.

Aspkullen, Töllstorp 1:58, är ett av få äldre bostadshus som i stort bevarats i ursprungligt skick.

Tre Liljor, Gårö 1:19, uppfördes 1906 som bostad till arbetarna på Bobinfabriken. Sedan kom den att användas till affärs- och kaféverksamhet.

Bäckadalsparken, ett ovanligt påkostat parkrum från 1980-talet.

Tre Liljor, Gårö 1:19, sedd från baksidan, i förgrunden Hotellplan och till höger skymtar missionskyrkan från 1950-talet.

En av de tidiga byggnader som uppfördes i centrum var affärs- och bostadshuset Bäckadal som stod klart redan 1903 och som låg på den plats där Bäckadalsparken finns idag. Huset uppfördes av handlaren Johan Magnusson som drev en affär i Sjövik i Gårö, men som nu passade på att starta en filial intill den nya stationen. Byggnaden fick sitt namn efter Hallabobäcken som flödade i närheten, men som kulverterades på 1950-talet. Affärsverksamheten var livaktig och utvecklades, men år 1987 flyttade affärsverksamheten till en ny affärsbyggnad på Köpmansgatan. Affärsbyggnaden revs och i området anlades Bäckadalsparken vilken var färdigställd 1989. Den postmodernistiskt utformade parkanläggningen ritades av arkitekten Lars Landin vid Ahlsén och Lindström arkitekter.

Bakom banken och hotellet uppfördes Vänhem 1921 (Gårö 1:43), vilket kom att bli postkontor många år framöver. Från 1970-talet inrättades diverse butiker i byggnadens bottenvåning. I Vänhems närhet, i korsningen mellan Bankgatan och Storgatan (Gårö 1:19) uppfördes 1906 huset som kom att kallas Tre Liljor. Den hade då flyttats från en av gårdarna i Töllstorp. Huset användes som bostad åt anställda på Bobinfabriken. I bottenvåningen fanns en servering ”Mat & Kaffe serveras, Matilda Persson” mellan åren 1906–1909, vilken efterföljdes av andra. Genom åren har huset huserat ett flertal olika handelsverksamheter och idag bedrivs en blomsterhandel i bottenvåningen. Framför byggnaden fanns tidigare en

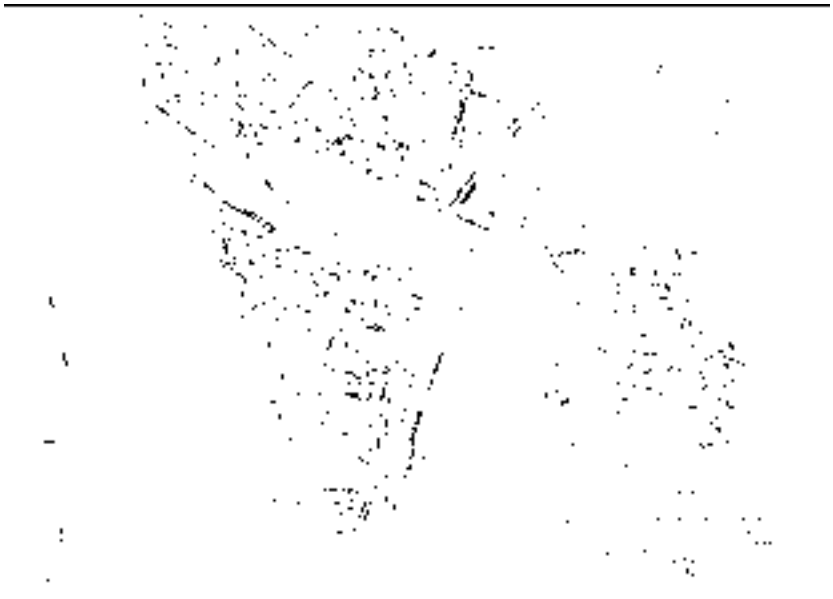

Gnosjös första stadsplan från 1932. Kvarteren har getts namn efter olika verksamheter så som ”Bobinen”, ”Jordbrukaren”, ”Bankmannen” och efter äldre tidigare bosättningar så som platsen för det gamla soldattorpet är döpt till ”Soldaten”.

Tre Liljor, Gårö 1:19, efter flytten vid det förra sekelskiftets början. Fotot: https://kvarnabo.eu/maggan-p-te-h-s.html

trädgård med berså och fruktträd. Platsen har sedan mitten av 1900-talet fungerat som ett stenlagt torg.

Gnosjö centrum har från 1950-talet och framåt byggts om i stor utsträckning vad gäller bebyggelsen, medan vägnätet ligger kvar i ursprungligt läge. Under 1950-talet tillkom bland annat Gnosjös nya kommunhus (Gårö 1:165) byggt 1951 och ritat av dåvarande Värnamos stadsarkitekt Hugo Bolker. Byggnaden kom även att inrymma förvaltningsbostäder för kommunalkamreren och socialmannen, polisen, posten, folktandvården, sjukkassa, civilförsvar, bibliotek och yrkesskola.

På fastigheten mittemot kommunhuset revs 1956 ett mindre brygghus för att ge plats åt Beklädnadsaffärens fastighet (Gårö 1:268). Byggnaden ritas av arkitekten Ludvig Seda, utbildad i Prag och som kom till Sverige till följd av andra världskriget. Seda har kommit att rita flera byggnader i de västra delarna av länet och många i Gnosjö. Seda var verksam i Värnamo och arbetade ett tag för Bruno Mathsson innan han startade egen verksamhet. Seda ritade ett stort antal frikyrkobyggnader varav den numera om- och tillbyggda missionskyrkan i Gnosjö. Seda ritade även flertalet villor varav Gösta Fredrikssons villa i Gnosjö särskilt bör omnämnas, 1971–1974 (Töllstorp 1:117). Villan är utformad efter beställarens specificerade önskemål som ett traditionellt danskt bondgårdshus med vasstak i en något moderniserad tappning. Seda ritade även nuvarande Ur- och Gulds affärsfastighet 1962 (Gårö 1:135).

På fastigheten Töllstorp 1:74 vid nuvarande Coop, invid Bäckadalsparken, fanns tidigare en av Gnosjös mest påkostade byggnader, Framnäs, som

Beklädnadsaffären (Gårö 1:268) från 1956. Glimmerputsen, fönstren och en del portar är ursprungliga. Sentida relativt okänsliga förändringar har utförts vad gäller skärmtak och burspråk.

Kommunhuset (Gårö 1:165) ritat av Värnamos stadsarkitekt Hugo Bolker 1951. Senare utbyggt under flera etapper.

Gnosjö Töllstorp 1:117 ritad av Ludvig Seda.

Missionskyrkan (Töllstorp 1:284) invid Bäckadalsparken.

byggdes 1925 av trävaruhandlaren Oskar Sundén. Huset hade säteritak, en vacker trädgårdsanläggning och flankerades av två flyglar. Den inköptes av Gnosjö Konsumtionsförening 1970 för att bygga en ny varuhall, Framnäs revs därmed och nuvarande affärsbyggnad stod klar 1972. Byggnaden har sentida ombyggnationer varav den ursprungliga karaktären förändrats.

Invid Hotellplan, på fastigheten Töllstorp 1:284, uppfördes under 1950-talet nuvarande missionskyrkan med församlingshem. Det har under åren byggts till och om.

Gnosjö centrum har i sen tid fortsatt att omvandlas med flertalet rivningar av äldre byggnader till förmån för större hyreslägenheter. Flera av husen har också genomgått relativt genomgripande förändringar.

Kulturhistorisk motivering

I stationssamhällets centrum har järnvägen och dess sträckning en mycket viktig betydelse för att Gnosjö som ort kom att utvecklas till det industrisamhälle det är idag. Gnosjö utgör ett typiskt stationssamhälle, där järnvägen och den tillhörande stationsbyggnaden tydligt utgör grunden för samhällsbildningen.

Stationsplan med det framförliggande Hotellplan är tidiga planstrukturer av det uppvuxna samhället. Bankgatan, Storgatan, Köpmangatan, Järnvägsgatan, Långgatan och Parkvägen är även de del av den allra tidigaste utbyggnationen av centrum och har därmed haft stor betydelse för centrumbebyggelsens utveckling tillsammans med de tidiga industrietableringarna och villabebyggelsen.

Hallabobäcken kulverterades under 1950-talet men en del av den är fortfarande synlig på fastigheten Rosenholm (Gårö 1:31) längs med Järnvägsgatan, varav den bär ett kulturhistoriskt värde. På samma fastighet finns även en mindre byggnad för tidig tillverkningsindustri. Såväl mangårdsbyggnad som bäck, och tillhörande industribyggnad besitter höga värden då de berättar om såväl Gnosjös tidigare utseende innan kulverteringen av bäcken samt om en del av dess tidiga industrihistoria.

Samhällsbildningens tidigaste byggnader från framför allt 1900 till 1920-talet i form av villor och industrier är värdefulla representanter för ortens inledande utveckling. Några av dessa tidiga byggnader har sin ursprungliga karaktär bevarad, vilket förstärker det kulturhistoriska värdet. Flera av husen i det aktuella området är dock förändrade till sin exteriör,

I förgrunden ses ännu en del av Hallabobäcken vilken i övrigt kulverterades under 1950-talet. På fastigheten Gårö 1:31 finns även en tidig industribyggnad bevarad.

Gårö 1:93, är en välbevarad jugendvilla i ursprungligt skick bortsett från det nya takmaterialet.

Töllstorp 1:33 på Långgatan är en av flera äldre villor i området vilka är viktiga att värna.

Töllstorp 1:103 har en mycket väl bevarad karaktär med en smäckert utförd veranda.

Töllstorp 1:106 på Långgatan har i stort en bevarad karaktär.

men bär istället på en historia eller har bibehållna gårdsbyggnader som ger lokal- och samhällshistoriska värden.

Den torgbildning som ännu finns där Storgatan möter Bankgatan framför fastigheten Tre Liljor (Gårö 1:19) utgör en kulturhistoriskt värdefull plats tillsammans med byggnaden. Torget vilket tidigare varit trädgård med tillhörande uteservering för den tidigare kaféverksamheten har sedan ortens tillblivelse varit en viktig plats för Gnosjöborna att mötas på.

Söder om järnvägen i Gnosjös centrala delar återfinns såväl äldre villor som affärshus samt den fortsatta centrumutvecklingen med nya påkostade centrumbyggnader med start från 1950-talet och 50 år framåt. Här utmärks särskilt de byggnader från tidigt 1950-tal, vilka är bevarade till sin karaktär och som därmed har kulturhistoriska värden värda att värna. Dessa bidrar med förståelsen för ortens sentida utveckling. Bäckadalsparken som anlades under 1980-talet på en avriven affärsfastighet är en djärvt gestaltad, mycket tidstypiskt utförd parkanläggning, tydligt präglad av postmodernismen parkideal.

Bäckadalsparken är en postmodernistisk parkanläggning som utgör ett modernt inslag med höga värden i ortens centrum.

Viktiga karaktärsdrag för det kulturhistoriska värdet

- Järnvägen med tillhörande stationshus.
- Samhällsbildningen i anslutning till stationshuset och järnvägen. Tidiga affärshus, Hotellplan, flertalet av de äldre villorna norr och söder om stationen markerar ortens ursprungliga uppväxtläge.

Stationshuset idag. En del om- och tillbyggnader har genomförts främst åt väster. Byggnaden var ursprungligen rödfärgad.

Framför fastigheten Tre Liljor finns ett betydelsefullt torg, här har den tidiga kaféverksamheten haft sin uteservering en grönskande trädgård och efter det har det blivit en viktig mötesplats. Blomsterhandeln bedriver viss varuförsäljning på torget.

- Friliggande villor från 1900 till 1930-talen med bevarad karaktär. Vanligen trähus i 1 ½ våning under sadeltak med fasader av träpanel.
- Vägar inom orten som följer gamla sträckningar, som Köpmansgatan, Storgatan, Bankgatan, Järnvägsgatan, Hotellplan, Långgatan och Parkgatan.
- Den synliga delen av Hallaboån längs med Järnvägsgatan.
- Torgbildningen i korsningen Storgatan och Bankgatan.
- Bäckadalsparken.

Att tänka på

Delar av området och dess bebyggelse har värden som man bör ta hänsyn till, medan andra delar är mer tåliga för förändringar.

- Äldre vägsträckningar bör beaktas.
- Bäckadalsparken bör ges skyddsbestämmelser i detaljplan då den uppbär höga kulturhistoriska värden från sen tid och tydligt visar Gnosjö centrums kontinuerliga utveckling och med synnerligen god och påkostad gestaltning.
- Äldre bostads- och affärshus från tidigt 1900-tal samt den påkostade bebyggelsen från 1950-talets tidiga centrumomvandling vilka ännu har bevarad exteriör är viktiga att bevara då de har tydliga kulturhistoriska värden och är av stor betydelse för förståelsen av ortens framväxt. Dessa byggnader bör förses med skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplan.

Delområde Gnosjö, miljön närmast kyrkan

Områdesbeskrivning

Miljön kring Gnosjös prästgård utgör en del av den gamla socknens centrum. Det nu aktuella området omfattar prästgården, samt några gårdsmiljöer belägna längs med en kort sträcka av den gamla Anderstorpsvägen. Öster om det aktuella området rinner Gåröström genom Gnosjö samhälle ned till den i norr liggande Gnosjösjön. Vattendraget Gåröström dämms upp vid Hylténs nuvarande industrimuseum, vilket är beläget precis utanför det aktuella området åt öst.

Miljön präglas i hög grad av den gamla slingrande landsvägen, vilken löper genom området åt såväl norr upp mot järnvägssamhället samt åt öster med anslutning till väg 151. Miljön ligger i ett kuperat och bergigt landskap varvid de äldre gårdarna ligger i ytterkanten av höjdlägena med några få undantag uppe på höjden Gåröberg där marken är flackare. Hela området präglas av äldre agrarbebyggelse, men med inslag av mer sentida villabebyggelse främst i väst.

Områdeshistorik

Före järnvägens tillkomst låg Gnosjö sockencentrum koncentrerad omkring kyrkan, vilken ligger strax nordväst om det aktuella området. Där låg prästgården, sockenstugan med kyrkskola och fattigstugan. Den nuvarande kyrka stod färdig 1885 och är den tredje som funnits i socknen. År 1873 hade en handelsbod öppnats i Sjövik i närheten av kyrkan och 1874 en postlokal i prästgården. Nuvarande prästgård (Gnosjö 1:12) flyttades till sitt nya nuvarande läge 1920, samma år som nuvarande byggnad uppfördes.

Det aktuella området där den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen är markerad med punkter i olika färger.

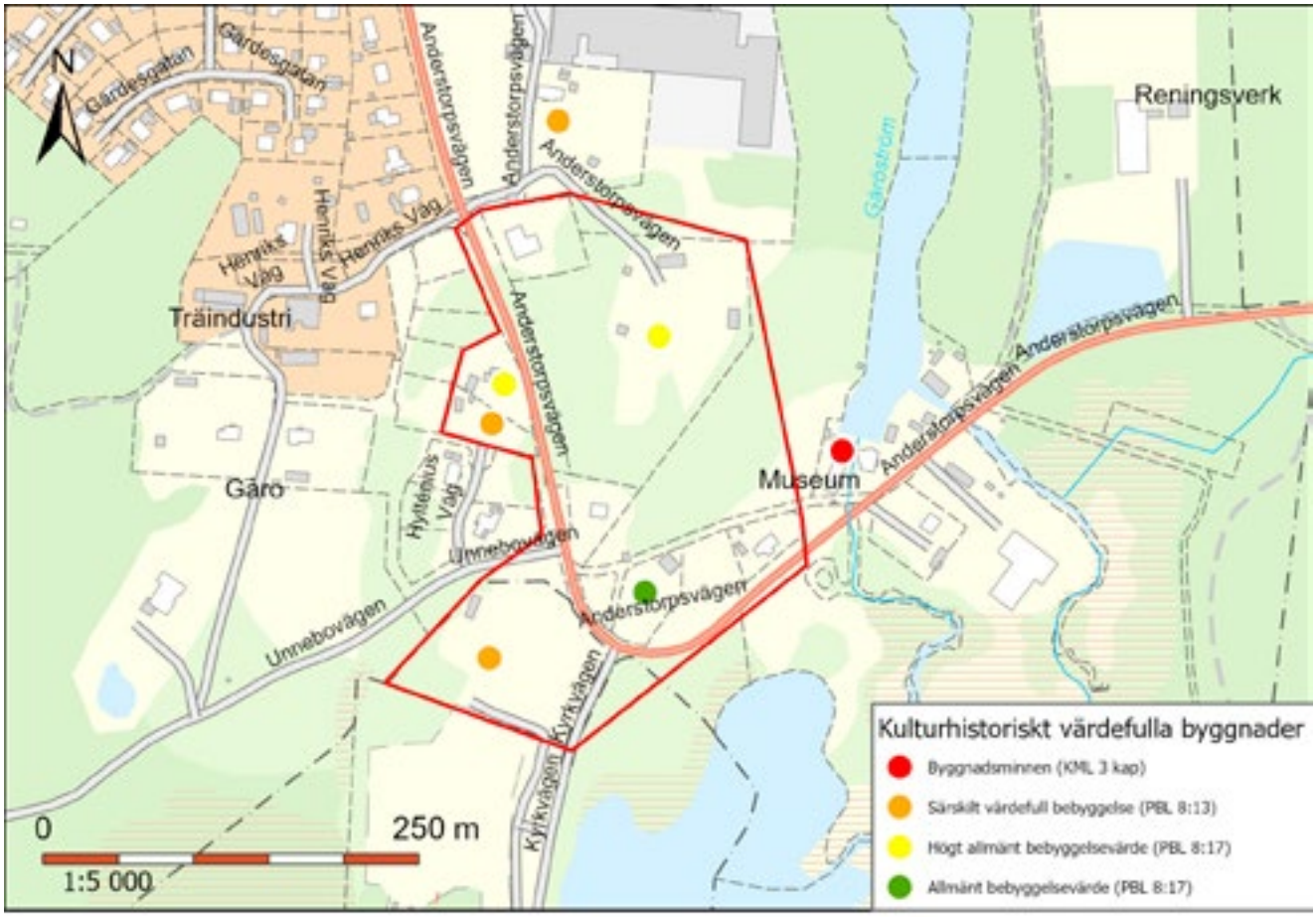

Inom området löper flertalet äldre vägsträckningar så som den gamla Anderstorpsvägen och Kyrkvägen, vilka båda har varit viktiga vägar under flera århundraden. Anderstorpsvägen har delvis rättats ut och lagts om så att vägen hamnade närmare Gnosjösjön än tidigare. Omläggningen var genomförd då den ekonomiska kartan upprättades 1956, men samtidigt fanns den äldre sträckningen kvar. Från nuvarande prästgården löper den korta vägen Hylténius väg, när den anlades är oklart. Vägen sträcker sig från prästgården till ett par äldre gårdsmiljöer väster om Anderstorpsvägen. Gatunamnet härrör troligen från Erik Hylténius, född 1667 i Hyltan och blev sedermera komminister i Gnosjö 1705. Den mark varvid prästbostället inrättades skänktes av en trolig släkting till honom.

Första gången namnet Gårö nämns i kyrkböckerna är 1717, men området har varit befolkat sedan stenåldern. 1673 omfattade Gårö ett helt mantal frälsehemman och var sätesgård för släkten Bonde. 1815 års skifteskarta uppvisar ingen bebyggelse i det nu aktuella området förutom den om norr liggande kyrkan. Den dåvarande bebyggelsen i Gårö var vid tiden lokaliserad väster och nordväst om nuvarande Anderstorpsvägen. Vid 1800-talets början bestod Gårö av fyra gårdar varvid tre av dem var samlade i en byklunga medan frälsehemmanet låg avskilt söder om övrig bebyggelse åt kyrkan mot.

Laga skifteskartan från 1866 visar hur gårdarna skiftas ut från sitt tidigare sammanhållna läge till att förflyttas till nya utspridda skiftesläge. Det är vid denna tid som gårdarna förläggs på höjden samt nedanför berget mot sjösidan. Två av de återstående gårdarna ligger fortfarande på ursprunglig plats (Gårö 1:528 och Gårö 1:378) sedan 1866. Området i sin helhet präglades tidigare av åker och ängsmarker varvid den större delen idag består av skogbevuxen mark.

Strax intill det nu aktuella området, åt öster längs med Anderstorpsvägen och längs med Gåröström, återfinns Hylténs Metallvarufabrik. Hylténs startade 1874, det nuvarande läget invid Gåröström fick fabriken efter en förödande brand 1914. Hylténs var mycket viktigt för Gnosjö och flera företag, vilka ännu finns idag, har uppkommit tack vare fabriken. Hylténs var en del av det moderna Gnosjö med sina accelererande indu-

Karta från 1815 över nedre Gårö. Bebyggelsen är samlad i en byklunga till vänster om Anderstorpsvägen. Gåröberg längs med Gåröström är ännu obebyggt.

1866 års laga skifteskarta visar hur byn skiftats ut till nya lägen. Två gårdar är nu belägna på Gåröbergets höjder.

Hylténs Metallvarufabrik är belägen strax öster om det aktuella området.

strianläggningar vilka omsatte och anställde ett stort antal människor. Gnosjö hade en mycket tidig industrialisering varvid flera tråddragerier etablerades och befolkningen sysslade tidigt med hemslöjd för att dryga ut den magra jordbruksmarkens avkastning. Under 1850-talet fanns det i Gnosjö 86 tråddragerier, 18 räckhamrar samt 14 husbehovskvarnar och 10 sågar vid Gnosjös olika vattenfall. Emedan invånarantalet låg strax över 650 personer. När järnvägen kom till Gnosjö gick denna utveckling mycket fort och invånarantalet steg kraftigt till följd av inflyttande arbetskraft till de många små och större fabrikerna.

I det aktuella området idag finns det flera mangårdsbyggnader kvar med fortsatt agrar prägel då mindre uthusbyggnader och ekonomibyggnader fortfarande finns kvar. Dessa ligger främst på den östra sidan om Anderstorpsvägen åt Gnosjö stationssamhälle riktningen. Där återfinns Gårö 1:378, vars mangårdsbyggnad uppfördes 1875 med en flygelbyggnad från 1905. Mangårdsbyggnaden har i stort sin karaktär bevarad medan flygelbyggnaden ombyggts kraftigt i sen tid. Strax intill återfinns fastigheten Gårö 1:528 varvid ladugården är från 1860 och huvudbyggnaden från 1926. Ladugårdens karaktär är starkt förändrad sedan byggnadstiden medan huvudbyggnad med diverse uthus i stort har en bibehållen karaktär. På höjden invid ligger Gårö Bergshyddan (Gårö 1:135), en påkostad reveterad villa vilken uppfördes 1938 i en klassicerande funkisarkitektur vilken i sentid renoverats kraftigt. I villan bodde Fabrikör Paul och Elsa Hyltén – varvid läget alldeles invid Hylténs Metallvarufabrik inte är en slump. Nedanför bergsluttningen ligger Sjövik (Gårö 1:60) från 1890. Byggnaden har tidigare bestått av affärslokal med kontor och lager vilken inhyste firman H. Backler. Speceri- och diversehandel. Idag är byggnaden ombyggd till ett enbostadshus.

Väster om Anderstorpsvägen återfinns ett fåtal äldre gårdsmiljöer samt prästgården. Gårö 1:77 uppfördes 1908 som en villa för byggmästare Harald och Brita Hidmo, varvid denna är mycket välbevarad ännu. Intill finns Gårö Rosenlund (Gårö 1:214), en äldre gårdsmiljö vilken under åren byggts till och moderniserats. Längre norröver har ett villaområde med blandad bebyggelse etablerats samt större sentida industrianläggningar.

Gårö 1:378 med väl bevarad mangårdsbyggnad till höger samt kraftigt ombyggd flygel till vänster.

Gårö 1:528 mangårdsbyggnad med flera ekonomibyggnader.

Prästgården, Gnosjö 1:12, från 1920-talet ligger på en generöst tilltagen tomt invid korsningen Kyrkvägen-Anderstorpsvägen.

Kulturhistorisk motivering

Den gamla Anderstorpsvägen som löper genom samhället följer gamla lägen, om än med något uträtad sträckning, och den har haft stor betydelse för ortens framväxt.

De kvarvarande gårdarna inom området och i närheten av kyrkplatsen vittnar om hur trakten var innan järnvägen etablerades och stationssamhället växte fram under det tidiga 1900-talet. I det närbelägna området fanns det gamla sockencentrat med kyrkan i centrum och i dess utkanter har den nu aktuella gårdsbebyggelsen vuxit fram. Inom området ligger ännu prästgården, vilken har stora kulturhistoriska värden. Särskilt visar de gårdar vilka skiftades ut och fortfarande är belägna på ursprungligt läge det äldre agrara tidsskiktet. De två kvarvarande mangårdsbyggnaderna med tillhörande ladugårdar och uthusbyggnader i områdets norra del uppe på höjden besitter trots en del förvanskande åtgärder värden eftersom de utgör några av de äldsta kvarvarande byggnaderna i ursprungliga gårdslägen.

Inom området finns flera äldre byggnader vilka tillkommit från det sena 1800-talet och 20 år framåt och en del av dem har också tillhörande gårdsbebyggelse bevarad. Även de är viktiga representanter för denna del av Gnosjös inledande utveckling innan stationssamhällets helt blev ny

Gårö 1:60 från 1890 var tidigare affär, idag är det ett bostadshus vilket renoverats kraftigt under åren.

Kyrkvägen i förgrunden, prästgården till vänster, den gamla affärren belägen rakt fram med Anderstorpsvägen framför. Strax utanför bild ligger Gnosjön.

central plats för ortens invånare. Några av dessa tidiga byggnader har sin ursprungliga karaktär bevarad, vilket förstärker det kulturhistoriska värdet. Flera av husen i det aktuella området är dock förändrade till sin exteriör, men bär istället på en historia eller har bibehållna gårdsbyggnader som ger lokal- och samhällshistoriska värden.

Det intilliggande Gåröström har kulturhistoriska värden. Gåröström har utgjort en viktig plats för den tidiga industriella näringen varvid flertalet tråddragerier etablerades. Idag finns inom området Hylténs Metallvarufabrik vilken är byggnadsminne och belägen invid vattnet.

Viktiga karaktärsdrag för det kulturhistoriska värdet

- De äldre vägarnas dragning genom området, Kyrkvägen och Anderstorpsvägen.
- Gåröström som viktig plats för den tidiga industrin.
- Kvarvarande gårdsbebyggelse med mangårdsbyggnader, uthus och ekonomibyggnader.
- Prästgården med bostadshus från 1920-talet.
- Kvarvarande äldre villor från tidigt 1900-tal fram till 1940-talet med väl bevarad utformning med trä- eller putsfasader, omgivna med uppväxta trädgårdar. Varav en tidigare inrymde verksamhet som handel.

Villan på Gårö 1:77 uppfördes under tidigt 1900-tal och har ännu sin ursprungliga karaktär bevarad.

Att tänka på

Delar av området och dess bebyggelse har värden som man bör ta hänsyn till, medan andra delar kan vara mer tåliga för förändringar. Området i sin helhet har inte undersökts, avgränsningen har varit snäv och undersökningsområdet har bestått av en mindre del och därmed är det svårt att avgöra hur tålig platsen i sin helhet är inför eventuella kommande förändringar.

- Äldre vägars sträckningar bör beaktas.
- Gårdsbebyggelse med mangårdsbyggnader, ladugårdar och uthus med ännu väl bevarad karaktär och som bedömts ha förhöjda kulturhistoriska värden, bör hanteras med ett varsamt förhållningssätt vid eventuella framtida åtgärder.
- Tidstypiska, välbevarade villor från den första halvan av 1900-talet bör bevaras.
- Vid nybyggnation bör skalan anpassas till platsens förutsättningar och den omkringliggande bebyggelsen.

Uppe på höjden av Gåröberget ligger förutom de äldre gårdarna även en fabrikörsvilla från 1938.

Gårö 1:214 är även den en äldre agrar miljö med tillhörande ekonomibyggnader värda att värna.

- Flera av gårdarna, inte minst prästgården har stora uppväxta tomter vilka bör värnas.
- Områdets agrara karaktär med äldre gårdsbebyggelse på stora uppvuxna tomter i naturlandskapet, invid såväl kyrkplats som Gåröström och Hylténs Metallvarufabrik har stora kulturhistoriska värden varav de bör hanteras med ett mycket varsamt förhållningssätt vid eventuella framtida åtgärder.

Gnosjön ligger invid det aktuella området. De öppna stora tomterna, naturen i området, sjön och Gåröström ger området en tydlig karaktär.

Den äldre gårdsbebyggelsen i området ger förståelse för den tidiga agrara näringen och är viktiga att värna.

Delområde centrala Hillerstorp

Områdesbeskrivning

Samhället Hillerstorp ligger i västra delen av Jönköpings län, i ett flackt och skogsdominerat landskap präglat av den ringlande Storån. Samhället är uppvuxet kring järnvägen vilken skär genom orten. Det aktuella området sträcker sig från infartsvägen Storgatan/Ågatan med tillhörande bebyggelse på ömse sidor, Storgatan ned till Industrigatan och Vallgatan alldeles intill det större industriområdet norr om järnvägen. Området omfattar järnvägen och området söder om järnvägen utmed Trädgårdsgatan.

Utmed Storgatan präglas området av en blandad bebyggelse med såväl äldre villor från det förra sekelskiftet fram till 1970-talet som mer sentida affärs- och kontorslokaler. I dess västra delar ligger ett sentida område med flerbostadshus. Järnvägen korsar Storgatan och i korsningen återfinns en större asfalterad parkering. Mitt emot ligger Haga värdshus.

Järnvägsmiljön ligger centralt i området utmed den allékantade Järnvägsgatan. Söder om Järnvägen ligger ett villaområde utmed Trädgårdsgatan där bebyggelsen överhängande är sentida med undantag för ett hus från det förra sekelskiftet. Vid stationshuset finns en mindre magasinsbyggnad vilken ingår i ett tydligt sammanhang med den tidigare stationsbyggnaden. Väster om stationsbebyggelsen finns en sentida byggnad som idag huserar en restaurang.

Området norr om järnvägen längs med Industrigatan består av flertalet större och påkostade villor från det förra sekelskiftet till mitten av 1900-talet, belägna på generöst tilltagna tomter. Längst till öster sträcker sig en stor och påkostad fabriksanläggning uppförd för Hillerstorps Metallverk från 1941. Samtliga fastigheter i området har dekorativa tomtomgärdningar i form av smidesstaket med utsmyckade grindar.

Det aktuella området där den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen är markerad med punkter i olika färger.

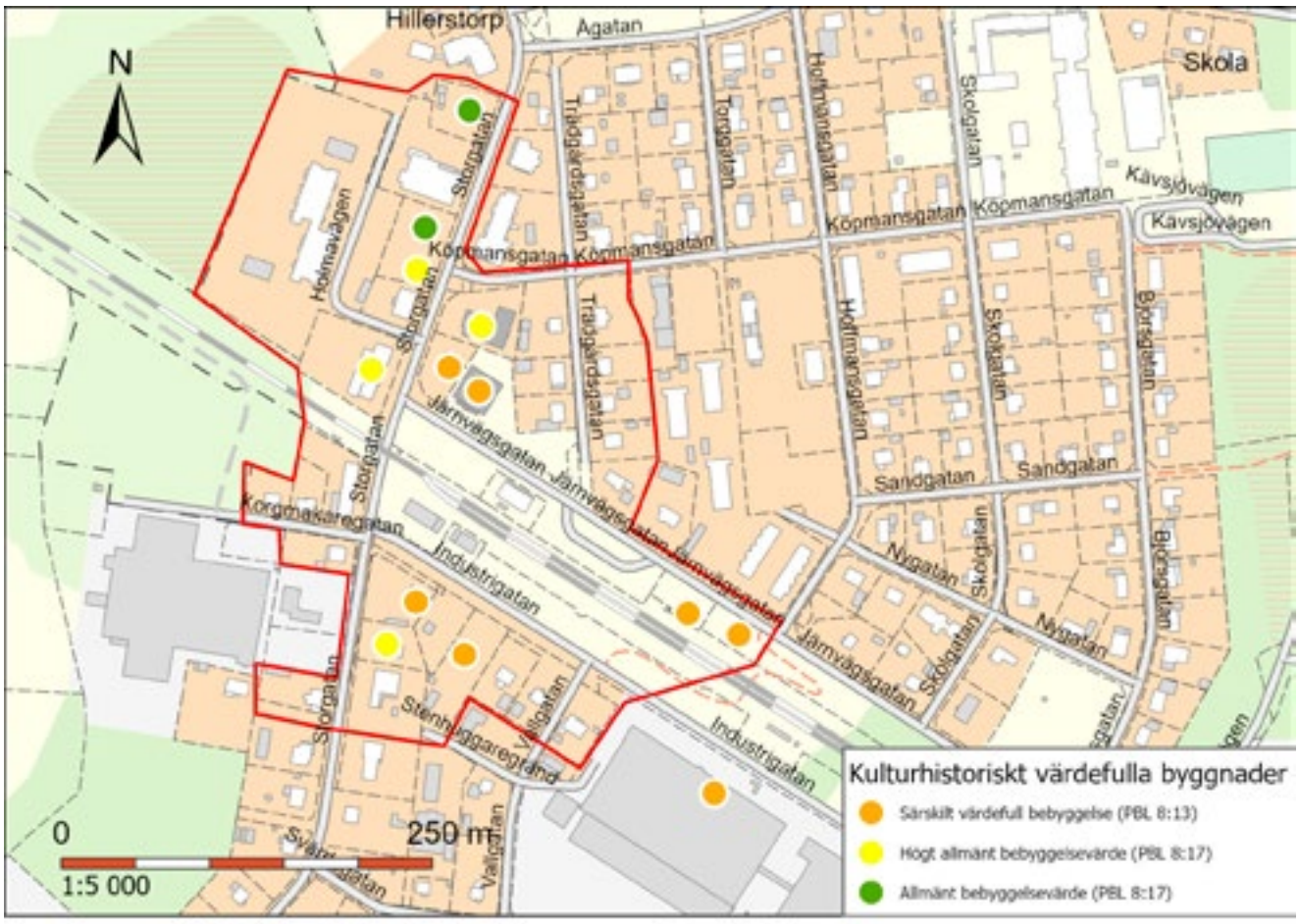

Enbart ett fåtal byggnader i det aktuella området har en bibehållen karaktär. De flesta byggnader har förändrats till följd av sentida om- och tillbyggnader.

Områdeshistorik

Ortsnamnet Hillerstorp omnämns för första gången som Hillistorpi 1399, då var byarna samlade på höjdlägen runt den gamla sjöbottnen vid Storbolmen. Området där Hillerstorps samhälle utvecklats ligger söder om Hillerstorps by. En karta från 1820-talet visar att det då fanns en gård i området omgiven av ängs- och åkermarker. Dagens Storgatan, vilken är dragen rakt igenom samhället mot Törestorp, liksom dagens Ågatan mot Skillingaryd, vilken tidigare utgjorde en del av den gamla Gnosjövägen innan den lades ut utanför samhället, samt Kävsjövägen har mycket gamla anor och är i stort utlagda i ursprungligt läge om än något uträtade. Vägarna finns återgivna på kartmaterial från 1828.

Under sent 1800-tal uppstod enstaka byggnader inom området. På 1886 års generalstabskarta ses bebyggelse längs med dagens Brogatan, Storgatan och Ågatan.

Vid dragningen av järnvägen Borås-Alvesta, (BAJ) som öppnades 1902, kom linjen att dras över Hillerstorps bys marker och där det tidigare en-

Karta från 1828 över Hillerstorps bys skog. I det vänstra övre hörnet ses byns gårdslägen. Den röda ringen markerar området där Hillerstorps stationssamhälle kom att växa fram.

Hillerstorps stationshus 1903.

dast funnits ett fåtal hus utvecklades ett samhälle. Järnvägsdragningen och stationsplatsen förlades till Hillerstorp efter att Marieholms bruk först fått frågan om de ville ha den och sedermera tackat nej. Järnvägsområdet bestod av stationshus med magasin, vilka båda stod klara 1901, samt banvaktsstugor längs järnvägsspåren. Byggnaderna ritades av Teodor Folcke, framför allt i den moderna schweizerstilen som i sig var en symbol för expansiv och modern samhällsutveckling. Idag finns enbart stationsbyggnaden (Hillerstorp 4:380) tillsammans med ett mindre magasin (Hillerstorp 10:1) som använts till förråd och garage kvar.

Efter järnvägens dragits fram kom snart en mindre samhällsbildning att växa fram i anslutning till stationsområdet. År 1905 fanns det nio hus i området, varav majoriteten var belägna söder om järnvägen. Vid tiden kallades Storgatan för Stora vägen, till denna kom sedan Lilla vägen nuvarande Trädgårdsgatan. I övrigt fanns det enbart två vägar till invid järnvägsstationen, Järnvägsgatan och på andra sidan järnvägen fanns Industrigatan.

Stationsområdet 1905. Intill stationshuset ses magasinet som ännu står kvar. Övriga byggnader är rivna. Foto: Järnvägsmuseet.

Trädgårdsgatan blev en av de tidiga bostadsgatorna i Hillerstorp och här fanns tidigare flertalet äldre bostadshus från det förra sekelskiftets första decennier. Idag återstår enbart en äldre trävilla (Hillerstorp 3:80) från tidigt 1900-tal på Trädgårdsgatan 10. Huset har renoverats kraftigt under sen tid varav mycket litet av den ursprungliga karaktären kvarstår. Mellan 1950-talet och 1970-talet byggs mycket av den övriga bebyggelsen.

Järnvägen bidrog till att Hillerstorps industrinäring kunde växa, men det var enbart några få renodlade företag som etablerades de första decen-

Flygfoto över Hillerstorp 1930-tal. Stationshuset ses i nedre högra hörnet. Foto: Järnvägsmuseet.

nierna efter järnvägens ankomst och då främst i byarna runt om. Tidiga industriliknande näringar var sågverk, stenhuggerier och tillverkning av jordbruksredskap. Flera anställda på olika industrier började så småningom starta egna fabriker. År 1927 fanns åtta företag registrerade i Hillerstorp och 1944 fanns 18 företag.

Centralt i Hillerstorps samhälle längs med järnvägen på Industrigatan återfinns Hillerstorps Metallverks stora fabriksbyggnad (Hillerstorp 3:106) från 1941. Carl Törestorp startade verksamheten under tiden då han arbetade vid familjens företag Törestorps kvarn. Företaget producerade först kasthakar och sedan en mängd produkter för hus- och möbelproduktion. Företaget hade kunder så långt bort som till Taiwan och Kanada. Företaget expanderade konstant under 1950- och 1960-talen och var vid 1970-talet den största industrin i Hillerstorp. Företaget såldes till Gunnebokoncernen under mitten av 1970-talet men avvecklades sedan stegvis från 1980-talet och framåt. I entréhallen ska Carl ha låtit uppföra muralmålningar som skildrar familjens företagarhistoria från tidigt 1800-tal. En periond under 1950-talet ska även Sparbankens kontor har funnits i byggnaden.

Utmed Industrigatan invid Hillerstorps Metallverks fabrik återfinns flertalet påkostade villor från det tidiga 1900-talet fram till 1948. Flertalet är tämligen förändrade, men det finns enstaka med bevarad karaktär. En av dessa finns på fastigheten Hillerstorp 4:84, där Carl Törestorp 1948 lät uppföra en mycket stor och påkostad villa i gult tegel på en generöst tilltagen tomt med smidesstaket med monogrammet ”T” och smidesgrindar med byggåret. Villan är ännu i sin helhet i ursprungligt skick. På adressen Industrigatan 12 finns en byggnad som uppfördes 1917 och som även inrymt kaféverksamhet (Hillerstorp 4:42). Bredvid på Industrigatan 10 återfinns en mangårdsbyggnad (Hillerstorp 4:6) uppförd 1923 av Manfred Svensson som var både snickare och lantbrukare. Fastigheten Hillerstorp 4:82 är bebyggd med ett bostadshus i funkisstil som även det följer Industrigatans mönster vad gäller påkostade villor på generösa tomter

Hillerstorps Metallverk (Hillerstorp 3:106). Till anläggningen fanns en tilltagen och frodig förträdgård. Idag är längorna klädda med tegel men ursprungligen var enbart entrépartiet tegelklätt. Foto: Järnvägsmuseet.

omgärdade av smidesstaket med dekorativa stenpollare. På Industrigatan 6 finns gatans äldsta villa (Hillerstorp 4:86), uppförd 1903 och i huset bodde två hushåll varav den ena var stationskarl och den andra arbetade med lastning och lossning av järnvägsvagnar. Huset har ännu sin ursprungliga karaktär sedan byggnadstiden bevarad.

Storgatan har tidigare huserat flertalet äldre byggnader från det förra sekelskiftets första decennier varav det enbart återstår ett fåtal idag. Vid infarten står en jugendvilla (Hillerstorp 4:50) från 1914. Huset är dock tämligen förändrat i sen tid. På Storgatan 8 (Hillerstorp 4:106) finns en villa uppförd 1913 med tillhörande ladugård, den enda ladugården som kvarstår i det aktuella området. Huvudbyggnaden är tämligen ombyggd i sen tid. På Storgatan 13 finns en stor påkostad trävilla (Hillerstorp 4:385) från 1904, här startade den kaféverksamhet som sedan flyttade till Industrigatan. Byggnaden har tidigare haft en större ladugård, men som flyttats till Kävsjös hembygdsförenings tomt. Byggnaden har fortfarande delar av sin karaktär bevarad, men har i sen tid förändras genom renoveringar.

På fastigheten Hillerstorp 4:66 uppfördes 1933 en frikyrkobyggnad för Betaniaförsamlingen. Byggnaden har en relativt enkel karaktär som huvudsakligen är bevarad sedan byggnadstiden. Under 1970-talet flyttades verksamheten till en nybyggd kyrkobyggnad (Hillerstorp 4:124) i korsningen Storgatan - Köpmansgatan.

Hillerstorp fick sin första stadsplan 1954. Det nu aktuella området var vid tiden då i stort redan utbyggt, enbart ett fåtal tomter var ännu obebyggda. Tillkommande bebyggelse efter 1954 har framförallt skett genom avrivning av äldre bebyggelse. Den sena bebyggelsen utgörs framförallt av centrumbebyggelse i form av affärshus, frikyrkobyggnader, värdshus och tre flerbostadshus utmed Storgatan, varav det industriägda Haga Värdshus byggts ut och om i flera omgångar. Utmed Järnvägsgatan återfinns även Svenska kyrkans församlingshem med kapell uppfört under sent 1970-tal.

Hillerstorps stationshus (Hillerstorp 4:380) med tillhörande magasinsbyggnad i bakgrunden. Den lokala persontrafiken med stopp i Hillerstorp lades ned 1983 och godstrafiken 1995.

Kulturhistorisk motivering

Den gamla vägsträckningen som följer dagens Brogatan/Ågatan/Storgatan och som löper genom samhället, följer gamla lägen, om än med uträtad sträckning. Vägsträckningen har haft stor betydelse för ortens tidiga framväxt.

I samhällets centrum har järnvägen och dess sträckning samt stationsplatsen haft en mycket viktig betydelse för att Hillerstorp kommit att utvecklas till det industrisamhälle som det är idag. Hillerstorp utgör ett typiskt stationssamhälle, där järnvägen och den tillhörande stationsbyggnaden med magasin tydligt utgör grunden för samhällsbildningen.

Storgatan, Järnvägsgatan, Industrigatan och Trädgårdsgatan utgör tidiga vägstrukturer utefter vilka Hillerstorps samhälle växte fram under 1900-talets början. Det var utmed dessa vägsträckningar som centrumbebyggelsen utvecklades, liksom den storskaliga industrin och den första villabebyggelsen på orten. Inom området återfinns även kyrkliga miljöer som frikyrkor och Svenska kyrkans församlingshem.

Samhällsbildningens tidigaste byggnader från framför allt 1900 till 1920-talet i form av villor är värdefulla representanter för ortens inledande utveckling. Några av dessa tidiga byggnader har sin ursprungliga karaktär bevarad, vilket förstärker det kulturhistoriska värdet. Flera av husen inom det aktuella området är dock förändrade till sin exteriör, men bär i stället på en historia eller har bibehållna gårdsbyggnader som ger lokal- och samhällshistoriska värden.

I området söder om järnvägen har en av Hillerstorps största industrier vuxit upp och dess verksamhetslokaler finns ännu bevarade tillsammans med en representativ förträdgård omringad av dekorativt smidesstaket med företagets monogram på. På samma gata återfinns fabrikör Carl Törefors mycket påkostade och välbevarade 1940-tals villa. Industrigatan med dess pampiga villor på generösa tomter speglar samhällets tidiga utbyggnad och det välstånd som kom med industrins lyckade framfart. Särskilt de byggnader från 1940- och 1950-talen vilka är väl bevarade sin karaktär har stora kulturhistoriska värden och bidrar med förståelse för ortens framväxt som industriort.

Viktiga karaktärsdrag för det kulturhistoriska värdet

- De äldre vägarnas dragning genom området, som idag kan följas genom Brogatan, Storgatan och Ågatan.
- De gatusträckningar som härrör från tiden efter järnvägens tillkomst: Järnvägsgatan, Industrigatan och Trädgårdsgatan.

Carl Törefors var ägare till ett av ortens mer framgångrika företag Hillerstorp Metallverk. På 1940-talet lät han uppföra en mycket påkostad direktörsvilla (Hillerstorp 4:84) på en väl tilltagen trädgård omgärdad av staket mellan stenpollare.

På adressen Industrigatan 6 återfinns en av de påkostade villorna från 1900-talets början vilken ännu har stora delar av sin ursprungliga karaktär bevarad (Hillerstorp 4:86).

Hillerstorp har tidigare haft flera mycket påkostade villor med torn, snickarglädje och glasverandor. Idag kvarstår ett par. Här ses bostadshuset på fastigheten Hillerstorp 4:385.

Villan på Storgatan 8. I bakgrunden ses en av få kvarvarande ekonomibyggnader (Hillerstorp 4:106).

Bostadshuset på Storgatan 4 från 1914 (Hillerstorp 4:50).

- Järnvägen med tillhörande stationsområde med stationshus och magasinsbyggnad.
- Samhällsbildningen utmed Storgatan med frikyrkobyggnader från olika årtionden, affärshus och äldre villor, vilka påvisar ortens tidiga uppväxtläge.
- Friliggande villor från 1900 till 1920-talet med bevarad karaktär.
- Hillerstorps Metallverks fabriksbyggnad med tillhörande trädgårdsanläggning och fabrikörens påkostade och välbevarade 1940-tals villa på samma gata.
- De påkostade villorna utmed Industrigatan, belägna på generöst tilltagna trädgårdstomter omgärdade av smidesstaket med stenpollare och smidesgrindar.
- Kvarvarande ekonomibyggnader utmed Storgatan.

Att tänka på

- Fabriksanläggningen för Hillerstorps Metallverk (Hillerstorp 3:106) från 1940-talet med tillhörande disponentvilla (Hillerstorp 4:84) har tydliga kulturhistoriska värden och är av stor betydelse för förståelsen av ortens utveckling. Byggnaderna är viktiga att bevara och bör förses med skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplan.
- Äldre gatusträckningar bör beaktas.

Järnvägsgatan med sina alléträd. Till höger skymtar stationshuset.

- Bostadshus från 1900-talets första hälft med ännu välbevarad exteriör som bedömts ha förhöjda kulturhistoriska värden, bör hanteras med ett varsamt förhållningssätt vid eventuella framtida åtgärder.
- Större trädgårdsanläggningar och omgärdningar med smidesstaket bör bibehållas och behandlas varsamt.
- Övriga delar av området har begränsade kulturhistoriska värden vad gäller planmönster och bebyggelse.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 2026-041
Beställare: Gnosjö kommun, Samhällsbyggnadsförvaltningen,
Kontaktperson: Sara Nilsson
Rapportansvarig: Rebecca Curling
Rapportgranskning: Veronica Olofsson
Län: Jönköpings län
Kommun: Gnosjö kommun

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Gnosjö kommun, kommunarkivet
Bygglovsarkivet

Järnvägsmuseet
DigitaltMuseum http://digitaltmuseum.se

Jönköpings läns museum
Handlingar rörande Gnosjö kommun.

Kartmaterial

Lantmäteriet. ArkivSök (https://etjanster.lantmateriet.se):
Lantmäterimyndighetens arkiv (LMA): Gnosjö socken, Gnosjö. Akt: E40-10-1. Uppmätning 1815
Lantmäterimyndighetens arkiv (LMA): Gnosjö socken, Gnosjö. Akt: 0g-gno-39. Uppmätning 1866.
Lantmäterimyndighetens arkiv (LMA): Kävsjö socken, Hillerstorp . Akt: 06-käv-27. Uppmätning 1828.
Lantmäterimyndighetens arkiv (LMA): Kävsjö socken, Hillerstorp . Akt: E69-4-2. Uppmätning 1805.

Referenser på webben

https://kvarnabo.eu/maggan-p-te-h-s.html

Tryckta källor och litteratur

Johannesson, Birgitta. 1978. Gårdar i Gnosjö socken från 1600-talet till nutid. Del 1. Töllstorp och Hovmannakull. [Gnosjö].

Johannesson, Birgitta. 2018. Den första bebyggelsen i Gnosjö samhälle : 1900-1925. [Hestra], [Gnosjö].

Johansson, Harald. 2001. Hillerstorps samhälle 1900-1934. [H. Johansson].

Johansson, Malcolm. 1972. Gnosjö i gången tid : några anteckningar. Redigerad av Gnosjö hembygdsförening. [Gnosjö hembygdsfören.].

Mortens, Gottfrid. 1956. Vem gör vad - i Gnosjö storkommun (Gnosjö, Hillerstorp, Kulltorp, Åsenhöga och Nissafors). Reklam & reportage.

Sandstedt, Göran. 2007. Visioner och vardagsarkitektur : byggnadskonst i Jönköpings län under 1900-talet. Redigerad av Agneta Åsgrim Berlin. Jönköpings läns museum.

Törefors, Håkan. 2014. Hillerstorp : ett industrisamhälles födelse. Håkan Törefors.

Törefors, Håkan. 2019. Hillerstorpsföretagande : 1970-2010 : så var det... [Håkan Törefors].

Gnosjö och Hillerstorps tätorter

Inom tätorterna Gnosjö och Hillerstorp finns miljöer och byggnader med kulturhistoriska värden. Under 2026 har Jönköpings läns museum utfört byggnadsinventering och karaktärisering av ett antal områden inom Gnosjö och Hillerstorp på uppdrag av Gnosjö kommun. I rapporten presenteras de kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljöerna i text, bilder och kartor.

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
BYGGNADSVÅRDSRAPPORT 2026:07